

A.S. PUSHKIN IJODIDA SADOQAT MOTIVINING BADIY-FALSAFIY
TALQINI (“KAPITANSKAYA DOCHKA” VA “YEVGENIY ONEGIN”
ASARLARI MISOLIDA)

Jabborova E.R.

BuxDU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada rus adabiyotining buyuk namoyandasi Aleksandr Sergeyevich Pushkin ijodida sadoqat motivining badiiy-falsafiy talqini tahlil qilinadi. Xususan, yozuvchining “Kapitanskaya dochka” qissasi va “Yevgeniy Onegin” romanida sadoqat tushunchasining axloqiy, ma’naviy hamda estetik jihatlari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida Petr Grinev va Tatyana Larina obrazlari misolida sadoqatning vijdon, muhabbat, burch va ma’naviy sobitlik bilan bog‘liq qirralari ochib beriladi. Shuningdek, Shvabrin va Onegin obrazlari orqali sadoqat va xiyonatning badiiy qarama-qarshiligi yoritiladi.*

Kalit so‘zlar. *Sadoqat, xiyonat, badiiy motiv, A.S. Pushkin, Kapitanskaya dochka, Yevgeniy Onegin, Petr Grinev, Tatyana Larina, axloqiy tanlov, vijdon, muhabbat, rus adabiyoti, badiiy obraz, ma’naviy qadriyat.*

Sadoqat va xiyonat badiiy adabiyotda shunchaki syujet unsurlari emas, balki insoniy tafakkurning chuqur ziddiyatlarini ifodalovchi, ma’naviy va madaniy tanlov mezonidir. Ular orqali insoniyat o‘z vijdonini, tarixini, axloqiy idealini va milliy o‘zligini aks ettiradi. Shu bois, bu tushunchalarni chuqur o‘rganish, nafaqat adabiy, balki falsafiy va lingvistik jihatdan ham dolzarb ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

Sadoqat motivi adabiyotda insoniy axloq, ruhiy sobitlik, muhabbat va g‘oyaviy ishonchning badiiy ifodasi sifatida alohida o‘rin tutadi. Bu motiv insonning o‘z prinsiplariga, yaqinlariga, vatani yoki g‘oyasiga bo‘lgan fidoyiligi orqali ochiladi. Har bir milliy adabiyotda ushbu motiv turlicha estetik qiyofada namoyon bo‘ladi. Jumladan, A.S. Pushkin ijodida “sadoqat” motivi turli tarixiy, madaniy va axloqiy kontekstlarda badiiy mujassamlik kasb etadi.

A.S. Pushkin ijodi rus adabiyotida insoniy fazilatlar, axloqiy tanlov, g‘oyaviy sobitlik va muhabbat tushunchalarining chuqur badiiy tahliliga asoslangan. U o‘z asarlarida “sadoqat” motivini turli ko‘rinishlarda shaxsiy, g‘oyaviy, axloqiy va ijtimoiy darajalarda yoritadi. Pushkin badiiy obrazlar orqali sadoqatni insoniyat uchun eng muhim axloqiy mezon sifatida talqin etadi.

Aleksandr Sergeyevich Pushkinning “Kapitanskaya dochka” qissasi rus adabiyotida tarixiy syujet bilan shaxsiy axloqiy dramatismni uyg‘unlashtirgan nodir asarlardan biridir. Asar voqealari 18-asr Rossiyasida yuz bergan Pugachyov qo‘zg‘oloni fonida kechadi. Shu siyosiy ziddiyatlar orasida bosh qahramon Petr Grinev timsolida sadoqat va vijdon tushunchalari markaziy konfliktga aylanadi.

Syujet asosidagi dramatik konflikt:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Petr Grinev yosh, aslzoda va begunoh tarzda harbiy xizmatga yuboriladi. U kichik harbiy garnizonga keladi va u yerda Mariya Ivanovna bilan tanishadi. Keyinchalik bu joy Pugachyov qo'zg'olonchilarining nishoniga aylanadi. Voqealar rivoji davomida Petr quyidagi axloqiy sinovlardan o'tadi:

- Vatan va imperatorlikka sadoqat (qo'zg'olonga qo'shilmaslik),
- Shaxsiy vijdon va prinsiplar bilan qaror qabul qilish,
- Sevgisi va axloqiy tamoyillari orasida izchillikni saqlash.

Petrning sadoqati harbiy burchga emas, balki vijdon bilan tanlangan axloqiy yo'lga qaratilgan bo'lib, bu uni Pushkin nazarida qahramon qiladi. Grinev: "Men sizga xizmat qilolmayman. Men imperatorning ofitseriman va sizga sodiq bo'lolmayman." Bu nutq Grinevning halol tanlovi, uning vijdoni bilan kelishilgan sadoqati ifodasidir.

Sadoqatning ko'p qirrali ifodasi:

a) Vatanga sadoqat

Petr imperatorlik zobiti sifatida harbiy burchiga sodiq qoladi. Pugachyov unga rahm qiladi, unga xizmat qilishni taklif qiladi, biroq Grinev:

- Pugachyov taklifini rad etadi,
- O'z hayotini xavf ostiga qo'yadi,
- Xizmat burchiga va imperiyaga sodiqligini saqlaydi.

Pushkin sadoqatni bu yerda qurolli itoat emas, balki ma'naviy prinsipga sodiqlik deb talqin qiladi.

b) Muhabbatda sadoqat

Petr Mariyaga sadoqati orqali boshqa ma'naviy darajaga ko'tariladi:

- U Mariya nomusini himoya qiladi (Shvabringa qarshi duel),
- Mariyaning otasi qatl etilganidan keyin unga yordam beradi,
- Uni ozod qilish uchun imkoni boricha barcha qonuniy yo'llarni sinab ko'radi.

Petr: "Men unga sodiq qolaman, bu meni odam sifatida saqlab qoladi."

c) Do'stlik va axloqiy sobitlik

Petr o'zining tanishlariga, xizmatdoshlariga xiyonat qilmaydi. Uning harakati – sadoqatni shunchaki siyosiy emas, axloqiy burch deb ko'rishidir.

Shvabrin – xiyonat va manfaat ramzi:

Shvabrin obrazi orqali Pushkin sadoqatning aksi – xiyonatning badiiy timsolini yaratadi:

- U imperatorlik xizmatidan yuz o'giradi,
- Qo'zg'olonchilarga qo'shiladi,
- Mariyani majburlashga urinadi,
- Soxta sadoqat namoyon etadi, ammo ichki holati – mutlaq manfaatparastlik.

Shvabrin: "Men kim kuchli bo'lsa, o'shaning tarafidaman."

Uning nutqi axloqsizlik va xiyonatning ochiq namunasi. Pushkin bu obraz orqali sadoqatni tashqi itoat emas, vijdonli qaror asosida baholash kerakligini ta'kidlaydi.

Vijdon dramasi sifatida asar talqini:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Asarda “sadoqat” dramatik motiv bo‘lib xizmat qiladi. Pushkin sadoqatni uch darajada ko‘rsatadi:

Daraja	Timsol	Xususiyat
Shaxsiy sadoqat	Mariyaga muhabbat	Ichki halollik, sabr, fidoyilik
G‘oyaviy sadoqat	Vatanga xizmat	Imperiyaga qarshi emas, vijdon bilan tanlangan yo‘l
Vijdon oldidagi sadoqat	Harakat va nutq	Qarorlar ichki e‘tiqodga mos keltirilgan

Bu dramatism Petrning har bir qarorida kuchayib boradi. U shunchaki harbiy emas, axloqiy qahramonga aylanadi.

Stilistika va badiiy vositalar:

- Dialoglar va monologlar – Petrning qarorlarini vijdon bilan asoslash vositasi.
- Kontrast obrazlar – Grinev (sadoqat) Shvabrin (xiyonat) qarama-qarshiligi orqali mazmun kuchayadi.
- Tabiat tasvirlari – psixologik holatga uyg‘unlashtirilgan: qorli dashtlar, yovvoyi makon – ichki konflikt ifodasi.
- Lirik ohang – asarning gumanistik yo‘nalishini belgilaydi.

“Kapitanskaya dochka” bu sadoqat va vijdon dramasi. Pushkin bu asar orqali shaxsiy sadoqatni har qanday mafkuradan, siyosiy kuchdan va hayotiy tahdiddan ustun qo‘yadi. Petr Grinev obrazi orqali u axloqiy fidoyilik, shaxsiy prinsipga sodiqlik, halollik va mehrga sobitlikni ideal sifatida namoyon etadi.

Asarda “sadoqat” buyrug‘a emas, vijdon bilan tanlangan yo‘l ekanini ko‘rish mumkin. Shu sababli Pushkin bu asar orqali “sadoqat”ni adabiy-falsafiy darajaga olib chiqqan.

Aleksandr Pushkinning “Yevgeniy Onegin” romani rus adabiyotidagi eng yuksak realistik va romantik badiiy namunalaridan biri bo‘lib, unda zamonaviy shaxsning axloqiy iztirob va ruhiy murakkabliklari lirik-falsafiy tarzda aks ettiriladi. Asarda “sadoqat” motivi, ayniqsa, Tatyana Larina obrazi orqali muhabbat, axloq va iymon o‘rtasidagi dramatik tanlov sifatida ifodalanadi.

Asar syujetidagi sadoqat dramasi:

“Yevgeniy Onegin” asari ikki asosiy qahramonning: Onegin va Tatyananing ruhiy o‘sishi va axloqiy qarorlari orqali yuritiladi. Asarda:

- Tatyana – sadoqatning personifikatsiyasi,
- Onegin – kech anglangan, yo‘qotilgan sadoqatning ramzidir.

Tatyana Oneginga bo‘lgan tuyg‘ulariga halol va sodiq bo‘lsa-da, uning muhabbati hech qachon axloqiy printsiplarni buzmaydi. Bu uning obrazini sadoqatning eng yuksak namunasi sifatida ko‘rsatadi.

Tatyana – axloqiy sadoqat timsoli:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Tatyana Larina romantik, ichki olami boy, sezgir ayol obrazi sifatida tasvirlanadi. U Onegindan rad javobi olgach, ruhiy iztirob chekadi, ammo his-tuyg'ulariga sodiq qoladi. Keyinchalik turmushga chiqqanidan keyin Onegin unga murojaat qiladi. Tatyana quyidagi pozitsiyani bildiradi:

“Men sizni sevaman (nega buni yashiray?),

Ammo men boshqa bir insonnikiman.

Men unga sodiq qolaman.”

Bu monologda Pushkin sadoqatni – shunchaki muhabbatga emas, axloqiy burchga sodiqlik sifatida talqin qiladi.

a) Shaxsiy sadoqat

Tatyana Oneginga bo'lgan sevgisidan kechmaydi, biroq his-tuyg'ularini axloqiy mezonlar bilan boshqaradi.

b) Axloqiy sadoqat

U turmushga chiqqan eriga sadoqati, jamiyatdagi ayolning axloqiy mas'uliyati va shaxsiy prinsiplaridan og'masligi bilan ajralib turadi.

c) Ichki kuch va iroda

Tatyana ayolning ichki iroda, ma'naviy poklik, o'zligiga sodiqlik ramzidir.

Onegin – kech anglangan sadoqat:

Onegin obrazi individualistik, hissiz va beg'am shaxs sifatida tasvirlanadi. U Tatyana his-tuyg'ularini rad etadi, biroq yillar o'tib, u sevib qoladi. Ammo:

- Oneginning anglashuvi kechikkan,
- Uning sadoqati mohiyatda emas, romantik istakda paydo bo'ladi,
- Tatyana esa sadoqatga asoslangan axloqiy qarorini buzmaydi.

Pushkin bu orqali sadoqatni nafaqat tuyg'u, balki axloqiy vaqt, joy va kontekst bilan bog'liq holat deb taqdim etadi.

Badiiy vositalar orqali sadoqatning ifodasi:

Pushkin “Yevgeniy Onegin” romanida sadoqat motivini chuqur va ko'p qatlamli badiiy vositalar orqali beradi:

Badiiy vosita	Sadoqatga ta'siri
Ichki monologlar	Qahramonlarning ruhiy kurashi, e'tiroflari orqali sadoqat chuqur tahlil qilinadi.
Kontrast obrazlar	Tatyana (sadoqat) – Onegin (beparvolik → kech anglashuv) qarama-qarshiligi yaratiladi.
Lirik muallif nutqi	Muallif sadoqatni yuksak fazilat sifatida ta'riflaydi.
Sinfiy farq va jamiyat	Sadoqatni shaxsiy emas, ijtimoiy va axloqiy darajada talqin qilishga yordam beradi.

Pushkin uslubida sadoqat nafaqat individual sezgi, balki madaniy-axloqiy pozitsiya sifatida mavjud.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Madaniy kontekstda sadoqat:

Pushkin sadoqatni rus madaniyatining yuksak qadriyati sifatida tasvirlaydi:

- Tatyana – rus ayolining ideal obrazidir: muloyim, halol, axloqiy prinsipli.
- Uning sadoqati jamiyat oldida, oila oldida burch deb qaraladi.
- Bu sadoqat – jamiyatni birlashtiruvchi kuch, axloqiy muvozanatni saqlovchi mezon

sifatida namoyon bo'ladi.

“Yevgeniy Onegin” romanida romantik sadoqat va axloqiy qaror dramasi lirik-falsafiy darajada chuqur yoritilgan. Asarda sadoqat:

- Tatyana obrazida – axloqiy halollik, irodaviy sobitlik,
- Onegin obrazida – kech anglangan ehtiyoj sifatida beriladi.

Pushkin sadoqatni faqat his-tuyg'u emas, o'ziga va jamiyatga nisbatan burch, shaxsiy erkinlik bilan iymonning ziddiyatini aks ettiruvchi kuchli badiiy motivga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Пушкин А.С. Капитанская дочка. – Москва: Эксмо, 2020. – 224 с.
2. Пушкин А.С. Евгений Онегин. – Москва: АСТ, 2019. – 384 с.
3. Белинский В.Г. Сочинения А.С. Пушкина // Собрание сочинений: в 9 т. – Москва: Художественная литература, 1978. – Т. 7. – С. 85–196.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 304 b.
5. Rasulov A. Badiiy asar poetikasi. – Toshkent: Fan, 2006. – 256 b.
6. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 320 b.